

ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ ИШЛАР ЖАРАЁНИДА МИЛЛИЙ ТАФАККУРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ.

Умаров Бахшилло Жўраевич
БухДУ п.ф.н. дотценти,

Аннотация: Талабаларга бошқарув тизимини ислоҳ қилиш масалаларини, мамлакатимиз сиёсий ҳаётининг барча соҳаларини, давлат ва жамият, қурилишини эркинлаштириши ҳақидаги жараёнларни тушунтириши, талабаларнинг сиёсий, иқтисодий фаоллигини кучайтириши ва уларнинг ўз қобилиятини тўла рўёбга чиқариши учун тегишли шарт-шароитлар яратиши; талабаларнинг сиёсий онги, сиёсий фаоллигини юксалтириши; талабаларнинг ўзини-ўзи бошқариши жараёнини ташкил қилаётганлиги очиб берилган.

Кириш. Янги Ўзбекистон, ривожланган жамият қуриш йўлига кирди. Захматқаш халқимиз ўзининг фидойи меҳнати ва тинч ҳаёти билан дунёдаги тараққий топган мамлакатлар қаторидан мустақкам ўрин эгаллаш мақсадида барча соҳаларда чуқур ислоҳотларни амалга ошира бошлади. Келажаги буюк давлат барпо этиш борасида амалга оширилаётган барча тарихий ўзгариш ва янгиланишлар юртдошларимиз қалби, онги ва шурурига улкан таъсир кўрсатмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори бўлган баркамол авлодни маънавий жиҳатдан вояга етказиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. “Янги Ўзбекистонда эл азиз инсон азиз” каби давлатимиз томонидан амалга оширилаётган дастурлар фикримизнинг исботидир.

Албатта, бу ишларни амалга оширишда узлуксиз таълим турлари, айниқса, олий таълим ўқув муассасаларининг аҳамияти бекиёсдир. Чунки ушбу масканда таълим олаётган ҳар бир йигит-қиз, фақатгина у ёки бу соҳа мутахассислигига эга бўлибгина қолмай, жисмоний ва маънавий жиҳатдан камол топади. Жамиятимиз ҳаётида фаол иштирок этади. Ўзининг маънавияти, маданияти билан Ўзбекистон тараққиётининг бош йўли бўлган озод ва обод Ватан учун меҳнат қилади. Албатта бу улкан вазифаларни амалга оширишда олий таълим тизимида ўқитиладиган ижтимоий фанларнинг аҳамияти каттадир. Чунки, ижтимоий фанлар талаба шахсида миллий тафаккурини шакллантиришда, миллий истиқлол ғоясига садоқат руҳида тарбиялашда, маънавиятини ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Шу жиҳатдан олий таълим ўқув муассасаларида ижтимоий фанларни ўқитиш жараёнида талабаларда миллий тафаккурини шакллантириш долзарб муаммолардан ҳисобланади. Чунки, талабаларда миллий тафаккурини шакллантириш ижтимоий буюртма сифатида давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан биридир. Шунинг учун ҳам жамиятнинг турли-туман эҳтиёжлари ичида миллий тафаккурини шакллантиришга бўлган эҳтиёж кундан кунга ортиб бормоқда. Дарҳақиқат, биринчи навбатда соғлом инсоннинг билим олиши, иккинчидан, инсоннинг руҳий камолоти, учинчидан, иймон, эътиқоди таълим жараёнида эгаллаган билимига, тафаккурига боғлиқ. Чунки, ижтимоий фанларни ўқитиш жараёнида талабаларда тафаккур хусусиятлари ривожланади. Шундай экан, ижтимоий фанларни ўқитишда миллий тафаккурини шакллантириш ўқитувчиларнинг педагогик маҳоратига боғлиқ. Бунда ўқитувчи миллий тушунчасининг моҳияти ва унинг давлат ҳамда жамиятдаги ўрни, айниқса, ҳар бир ёшнинг фуқаролик ва психологик етукликка эриша боришига ҳам боғлиқ.

Талабалик даврида ҳар бир ёшнинг ижтимоий ва руҳий етуклиги ривожлана бориши асосида унинг ўз-ўзини англаши шаклланади. Шунга кўра бу даврда ёшларга ижтимоий психологик таъсир, қонун ва бурчларини билиши муҳим аҳамият касб этади. Чунки, ижтимоий ва психологик етуклик ёшларда масъулият ва бурч ҳиссини англаб олишда, эътиқодининг мустақкамлигида ўзига хос хусусиятга эга. Бу борада психологлар Э.Ғозиев, Р.С.Немов, В.А.Токарева ва бошқалар муҳим фикрлар билдирганлар. Уларнинг фикрича талабаларда тафаккур қилиш қобилияти, ҳис-туйғулари, ахлокий ҳислатлари аста-секин

ривожланиб, ўз-ўзини баҳолаши асосида эътиқоди ҳам мустаҳкамлана боради. Булар эса пировард натижада миллий тафаккурининг шаклланишига олиб келади (85, 104, 137).

Олий таълим ўқув муассасаларида ижтимоий фанларни ўқитиш технологиясини назарий ва амалий жиҳатдан ишлаб чиқиш, талабалар билимини рейтингли баҳолаш, янги билим олиш жараёнини интенсивлаштириш, модулли ўқитиш технологиясининг ўзаро бир-бири билан узвийлиги асосида «Маънавийат асослари» ва «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» фани машғулотларининг самарадорлигини ошириш ва бунинг натижасида талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини шакллантириш кабилар самарали натижалар беради.

Бунинг учун:

- ўқув-тарбия жараёнини талабаларнинг миллий тафаккурини шакллантиришга йўллаш;
- ҳар бир дарс жараёнида ўтиладиган мавзуларда миллий, истиқлол, Ватан равнақи каби тушунчаларнинг англаб етишга эътибор бериш ва улардан тарбия жараёнида фойдаланиш;
- таълим жараёнида умуминсоний қадриятларга садоқатлилик, маънавий меросимизни ўрганиш ва ривожлантириш масалаларига аҳамият бериш;
- ўтиладиган мавзулар асосида талабаларнинг миллий ҳақидаги билимини текшириш ва баҳолаш методикасини ишлаб чиқиш;
- дарс жараёнида талабаларнинг мустақил ишларини ташкил қилиш;
- талабаларнинг миллий тафаккурини шакллантиришда халқ оғзаки ижоди, Урта Осиё мутафаккирлари асарларидан фойдаланиш, фанлараро алоқани амалга ошириш;
- миллий тушунчаси, моҳияти, тузилиши, функциялари ҳақида маълумотга эга бўлиш ва талабаларнинг тафаккур фаолияти, онгли интизомини ташкил қилиш методикасини ишлаб чиқиш;
- миллий тафаккурини шакллантириш муаммоларига доир вазиятларни ҳал этиш;
- талабаларнинг тафаккурини шакллантиришда гуруҳ раҳбарининг тарбиявий ишлар режасига эга бўлиш;
- талабалардаги салбий ҳатти-ҳаракатларнинг олдини олиш йўллари аниқлаш ва тарбияси қийин талабалар билан ишлаш;
- ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги мулоқот маданиятини яхши йўлга қўйиш, ёшлар билан ишлаш кабиларни амалга ошириш лозим. Шунингдек дарсдан ташқари ишларда мустақил Ўзбекистон фуқароларини тарбиялашда халқ педагогикасининг асосий йўналишлари бўлган ўзбек халқ ўйинлари, диний таълимотлар (ҳадис ва тасаввуф), халқ амалий санъати ва ҳунармандчилиги, миллий мусиқа ва қўшиқчилик санъати, тасвирий санъат, тарихий ёдгорликлар ва миллий меъморчилик, халқ рақс санъати, Урта Осиё мутафаккирлари асарларини ўрганиш;
- ўқув-тарбия жараёнини такомиллаштириш, профессор-ўқитувчилар жамоасини мустаҳкамлаш, унда соғлом маънавий руҳий муҳит, ҳақиқий ижодий вазият ва жавобгарлик шароитини яратиш, талабалар кенгаши ишига жиддий ёндашиш асосида раҳбарлик қилиш;
- талабаларда билим эгаллаш маданиятига ва онгли интизомга риоя қилиш маъсулиятни кучайтириш, уларда халқимизнинг адолат, тенглик, аҳиллик ва инсонпарварликнинг нозик куртакларини ўстириш, ўқитувчилар ва талабалар жамоаларининг биргаликдаги фаолиятини ривожлантириш ва ижтимоий фаоллигини ошириш, ўз-ўзини бошқариш;
- олий ўқув юртида «Маънавийат ва маърифат» марказини тузиш ва унинг фаоллари ёрдамида тадбирлар ўтказиш, олий ўқув юрти жамоасининг юксак маданиятли бўлишини таъминлаш ҳамда бу соҳада ёш авлодда миллий тафаккурини шакллантириш учун унинг маъсулиятини ошириш;
- ўз-ўзини англаш, миллий урф одатлар, анъаналарни ҳурмат қилиш ва Ўзбекистон байроғи, герби, мадҳияси, ўзбек халқининг миллий ғурури, маънавий меросини талабалар онгида мужассамлаштириш;

- ўқитувчиларнинг миллий ҳақидаги билимларини ошириш ва бу ҳақда кўргазмаларни қуроллар тайёрлаш, энг яхши тажрибаларни ўрганиш, умумлаштириш, тарғиб қилиш, авлоддан-авлодга ўтиб келаётган «устоз ва шогирд» анъаналарини давом эттириш ва методик тавсиялар ишлаб чиқиш;

- тарбия жараёнида талабаларнинг миллий тафаккурини шакллантиришни такомиллаштириш, уларда онглилик, иймон эътиқодни ривожлантириш. Бу ишга Ўзбекистон истиқлоли учун курашганлар, иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари, ишлаб чиқариш илғорлари, ёзувчи ва шоирлар, олимлар, санъаткорлар, мулк эгалари, фермер раҳбарларини жалб этиш;

- миллий байрамлар ва анъанавий тадбирлар тайёрлаш ишларига раҳбарлик қилиш, миллий меъморчилик ва хунармандчилик, тарихий ёдгорлик жойлари бўйлаб саёҳатларни ташкил қилиш.

Шуни қайд этиш керакки, олий ўқув юрти талабаларида миллий тафаккурини шакллантириш халқчиллик, ошқоралик асосида олиб борилади. Маънавий-маърифий ишлар жараёнида олий ўқув юрти талабаларида миллий тафаккурини шакллантириш режа асосида амалга оширилиши мақсадга мувофиқдир. Биз ана шу мақсадда «Миллий тафаккури-келажак пойдевори» махсус курснинг режаси ва дастурини туздик. (1-илова). Талабалар учун тузилган режа 20 соатга мўлжалланган бўлиб, унда «Миллий тафаккури-мамлакат келажакнинг пойдевори», «Ўзбекистон мустақиллиги ва мафкуравий муаммолар», «Маънавий-ахлоқий кадриятлар-миллий тафаккурининг асосий негизи», «Миллий тафаккури ва ёшлар», «Миллий тафаккури асосида таълим мазмунини такомиллаштириш», «Миллий ва умуминсоний кадриятлар асосида миллий тафаккурини шакллантириш», «Исломи таълимоти асосида миллий тафаккурини такомиллаштириш», «Олий ўқув юрти, оила ва кенг жамоатчилик ҳамкорлигида талаба-ёшларда миллий тафаккурини шакллантиришнинг асосий йўналишлари», «Миллий тафаккури-бу халқнинг, миллатнинг буюк эътиқодидир» каби мавзулар ўрин олди. Ушбу дастур профессор-ўқитувчиларда, талабаларда миллий тафаккурини шакллантиришда, ўқув-тарбия жараёнини ривожлантириш ва такомиллаштиришда муҳим ўрин эгаллади. Ушбу режа асосида ўтказилган машғулотлар ўқитувчиларнинг касб маҳорати ва ижодкорлигини ўстиришга, талабаларнинг ҳар бир фан асосларини чуқур эгаллашларига яқиндан ёрдам берди. Миллий тафаккурини шакллантиришда биринчи навбатда талабаларнинг маънавий-маърифий ҳолатини, ижтимоий фаолиятини, уларнинг кадриятлар руҳида тарбиялашни назарда тутиш мақсадга мувофиқдир. Миллий тафаккурини шакллантириш вазифаларидан бири илм-маърифатли, маданиятли, ҳар томонлама камол топган, юксак даражадаги пок ва ахлоқли кадрларни тайёрлашдан иборат. Албатта бунда уларнинг ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий соҳалардаги билимларини инобатга олиш зарур. Чунки улар жамият ҳаёти ва тараққиётининг асосини ташкил этади.

Бундан ташқари маънавий-маърифий фаолият жараёнида талабаларда миллий тафаккурини шакллантириш модели ишлаб чиқилди:

Маънавий-маърифий ишлар жараёнида олий ўқув юрти талабаларида миллий тафаккурини шакллантиришда ректор ўринбосари қуйидаги билим, кўникма ва малакага эга бўлиши лозим:

- олий таълим муассасаларида талабалар ўқишини ташкил этиш. Олий таълим давлат таълим стандартлари кадрлар тайёрлаш бошқарувини такомиллаштириш, олий таълим корхоналари билан алоқасини мустаҳкамлаш;

- Ўзбекистон Республикасида таълим тизими-давлат таълим стандартларига мувофиқ дастурларини амалга оширувчи давлат ва нодавлат таълим муассасалари; таълим тизимининг фаолият кўрсатиши ва ривожланишини таълим учун зарур бўлган тадқиқот ишларини бажарувчи илмий педагогик муассасалар; таълим соҳасидаги Давлат бошқаруви органлари, шунингдек уларга қарашли корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ҳақида;

- маънавият тушунчаси ва унинг шахс камолотидаги аҳамияти; жамият маънавиятини юксалтириш – давлат сиёсатининг устувор йўналиши эканлиги. «Таълим тўғрисида»ги қонунда маънавият масалаларининг ифода этилиши; Олий ўқув юрти талабаларини маънавий тарбиялаш мазмуни, шакл ва методлари;

маънавий-маърифий ишларни режалаштириш бошқариш ва назорат қилиш;

- миллийнинг моҳияти, унга қўйиладиган талаблар. Мустақил таълимнинг олий ўқув юртидаги аҳамияти, фан, техника ва технология, иқтисодиёт, маданият ва санъатнинг замонавий ютуқларини амалиётга жорий этишга йўналтирилган касб тайёргарлигига эга бўлишда мустақил таълимнинг ўрни ва аҳамияти;
- маънавий-маърифий ишларни бошқаришда демократик, илмийлик, жамоатчилик ва маъсуллик, ижронини текшириш, бошқаришнинг режали бўлиши, бошқаришда самарадорлик ва тежамкорлик ҳам тамойилларга асосланиши лозим.